

ORÍGENS Y FONTS DE LA NACIÓ CATALANA

AIXANT nos trovem ab los célebres AUSETANS ó *Ause-thans* nom tret de la Ciutat d' Ausa avuy *Vich*.

Y al costat d' aqueixos tenim á los LACE-TANS ó LAKE-THANS, nom qu' explica En Cortés en los següents termens.

Lake ó *Lace* ve de la paraula hebraica לכה que significa *acervare, acervos fructum facere*, Genes. 31-46-Exod. 16. 22., y siguiendo esta conjetura su capital *Laceta* en idioma nativo pudo llamarse por los latinos ACERVARIA, y por aféresis CERVARIA hoy *Cervera*... «se pudo apropiarse muy bien la idea de ACERVARIA á una region abundante en cereales (1).

LOS AUSETANS DE PROP L' EBRO, que tal volta eran los mateixos *Ausetans* diuhen be prou clar ab lo seu nom que no 's tracta sino de un districte ó provincia.

Venen ara per cloure los ILERGETAS ó ILARA-CHETHAS

(1) *Dicc. geográf. de la España antigua*.—Tomo III pág. 109.

com Ilergetas aquest nom no 'ns dona mes que lo nom patronimich, única vegada que 'l trovem, cas de que Edetania no vinga de Chetha-thania.

Fins avuy s' havia cregut que lo dit nom venia de Lleyda, Ilerda, mes desde que s' han pogut llegir las monedas ibéricas ó catalanas de Lleyda y s' ha vist qu' aquestas deyan *Il-Tzrd* ó *Il-tzrt* (ans) es dir, la *vila* ó la *altura dels Sardons* ó *Sardans*, ja no hi ha possibilitat de treure de *Il-tzertans*, *Ilargetans* ó *Ilargetas*.

Sent los *Ilargetas*, *Ila-Chetas*, es dir *Chetas*, y sent los *Chetas*, *Sardons*, se compren que conservessen lo nom nacional, puig eran lo cap del pais, y que la seva vila principal se digués la *vila dels Sardons*, la capital del poble de *Shar* com havem dit.

Altres pobles citan los historiadors com los *JESONENSES* que ja 's compren que son los de la vila de *Jesos*, y per fi, parlan dels *Andosins*, *Erenosies* y *Castellans* ó *Catilans*.

LOS *ERENOSIS* Y *ANDOSINS* son pobles dels que sols parla Polibi al donar noticia del avans d' Haníbal per las nostras terras, puig diu lo historiador grech «que lo general cartaginés despres de passar l' Ebro avansa per mitx los *Ilergetas*, *Bargusis* (los de Balaguer) y aná á la *Galia* passant per los *erenossis* y *andosins* que li feren resistencia.»

Com en T. Livi en la seva historia no anomena los dits pobles, sino que 'n cita d' altres, d' aquí que dits noms s' hagin atribuit á error, y s' hagin suprimit de la nostra patria.—Nosaltres nos proposém are revindicarlos.

En F. Fita (1), diu que Polibi ab lo nom d' *Ανδοσίνους* anomena als *Indiketetas*. D' aquí que los *Erenosis* sigan los del Roselló.

Nosaltres no estem conformes ni ab En Heiss ni ab En Fita.

Que lo meu sabi company de redacció de la *Revista*

(1) *Revista histórica. Antiguas murallas de Barcelona*.—Tomo III, pl. 69.

històrica, entengui per Andosins, Indiketas no trovo com endevinar, puig deixa de donarne las rahons; y com filològicament no hi veyem cap semblansa entre *Andosins* é *Indiketas* d' aquí que no acceptem la seva conclusió.

Històricament, la tradició diu qu' Hanibal passá per lo pais Indiketa puig hi construí en los monts vehins del mar cap Torruella de Montgrí unas torres ó faros en los dits monts anomenats *Escalas d' Hanibal*.

La tradició te de cert lo pas dels Cartaginesos per la costa, la posible, res mes que possible construcció de las ditas atalayas per los Cartaginesos, pero no que 'ls Cartaginesos en cuestió fossen los que manava Hanibal, puig lo gran general passá l' Ebro y per lo Segre aná á la Gal·lia camí qu' en son lloch veurém seguir sempre á las invasions espanyolas, es dir á Wamba contra Paulo, als árabes contra Eudes y Martel.

Sobre esser aquest lo camí històrich, tenim que Polibi lo puntualisa dient que Hanibal després de dominar als Bargusis (Balaguer) combatí ab los Andosins y Erenosis.

Los Andosins donchs per nosaltres no son mes que la gent de dalt l' Urgell y d' Andorra, y no fem aquesta atribució per homofonia entre *Andosins* y *Andorrans*, sino per quant essent lo dit nom un nom euskaró ibèrich, lo dit nom nos diu ben clar de qui parlá Polibi.

Vegis lo *Diccionari vasch* d' En Larramendi, y 's trovara que lo *pais del peu de la montanya* (*pié de la montaña*) se li diu en euskar *Ondoa*, y aquesta designació geogràfica correspon per lo pais del alt Urgell com per Andorra. Donchs los *Andosins* de Polibi son la *gent del peu de las montanyas*, com si diguessim del peu del Pirineu que son las grans montanyas ahont se trobavan aposentats, haventnos conservat lo seu nom en los *Andorrans*. Notis que l' euskar distingeix entre *pais del peu de las montanyas*, *Ondoa*, y la *vall*, ó sia *pais entre montanyas*, y *vall*, en euskar es *Aran*. Vet aquí per que dihem la vall d' Andorra.

Determinada la situació, dels Andosins, En Heiss posa

als d' *Eres* dalt de la Seu d' Urgell á l'esquerra, mes amunt de Castellbó en lo poble d' *Ars* ó *Eres* com ell diu.

Aquesta situació topogràfica dins lo país dels Andosins no 'ns sembla lògica, y sobre tot no podem comprendre com se poden atribuhir monedas á *Ars*, poble de prop la *Seo* qu' era ja la capital d' aquella comarca, de modo que per nosaltres los Andosins no son altres que los del alt Urgell.

Nosaltres veyem los Erenosis en los Cerdans.

A Cerdanya hi ha lo riu *Err* y la vila ó poble del mateix nom, y *Err* en la edat mitjana fou vila-capital del Comtat de Cerdanya.

En lo nom ibèrich **H46**, *Ere*, si hi trova com se veu lo nom que avuy porta Herr.

La nostra atribució semblara tan mes justa quant se recordi la celebritat dels Cerdans en lo temps antich, lo lloch capital que ocupan dintre nostra teoria, y 'l fet de que per l' època ibèrica no sona cap ciutat d' importancia. Llivia no surt fins l' època romana y fins ab didtats llatíns.

Si 'ls Erenosis fossin donchs los Cerdans, recordant l' origen de aqueix últim nom, veuriam clar com en los *Tsars* no hi ha mes que 'l nom de rassa.

Essent donchs un punt tan interessant per l' historia, y per lo nostre treball el de la exacta reducció dels *Erenosis* de Polibi, se 'ns permetrá qu' estudiem aqueix punt ab major detenció.

En la *Marca Hispànica apèndix I* se hi trova una acta deconsagració de l' iglesia de la Seu d' Urgell, ahont al senyalarse los termens de la seva jurisdicció s' anomenan varis pobles de la Cerdanya. Aquesta acta es del any 819 de C. y per lo tant lo document mes antich, y el primer, en que 's trovan noticias diguemho axis geogràficas de la primitiva Catalunya.

Entre los noms de pobles que cita porta los següents per l' ordre que copiém: *Livia*, *Baiamimite*, *Estavat*, *Sallagosa*, *Allone*, *Ereir*, *Darnacollecta*, *Anaugia*, *Olcigia*, *Calleges*, *Hix*, *Villalubent*. Los noms dels pobles

moderns de la Cerdanya que corresponen als noms de la época de la reconquesta, son casi 'ls mateixos, á saber: *Llivia, Bajande, Estavar, Sallagouse, Allo, Ereir Darnacollecta, Nahuja, Oseja, Caldegas, Hix, Villallubent*. De modo que sols dos pobles quedan dintre del grupo sens poderlos donar los seus noms moderns ab la notorietat y evidencia dels demés. Y be, dintre del círcul descrit per los pobles anomenats, avuy n' hi quedan encara dos que necessitan coneixer lo seu llinatge; aqueixos dos son *Herr* y *Sta. Leocadia*. Deixant apart—*Sta. Leocadia-Darnacollecta*, nos queda un poble de primers del sigle ix anomenat *Ereir* y un poble modern ab lo nom d' *Err*. ¿Es posible dubtar an sol moment de que *Err* y *Ereir* no sigan un mateix poble? Lo nom concorda tant com la seva situació topogràfica, donchs, *Err*, es *Ereir*.

La corrupció del nom de *Ereir*, per los nostres temps, ¿no dona lloch á pensar en altre corrupció pels temps primitius, quant allavors los pobles semítichs, llatins y germanichs se succehian modificant y alterant tot quant trovavan en peu á lo seu pas? En segon lloch, ¿qui 'ns diu que lo nom numismátich no siga una abreviació?

Tot lo que dihem obeeix á la ferma convicció que tenim de que lo nom primitiu de *Herr*, l' *Ereir* del sigle ix se trova en lo nom que porta l' omonoiia ampuritana n.º 843 del Catálogo de Lörichs, ó sia el 322 del d' En Pujol y Santo de Girona, estimat amich que 'ns l' envia tan pronta li demanarem, y que 's podrá veure en lo tomo tercer de l' obra d' En Delgado, puig al dit s' encarregá la numismática empuritana.

L' epígrafe á que 'ns referim es el següent:

ΗΡΗΜΟΥ—ΡΑ

Los numismátichs comensan per nollegir aqueix nom com molts altres de las omonoiás ampuritanas per la única rahó de desconexer la llengua en que estan escrits. Com nosaltres creyem no trovamos en igual cas podem llegir sens dificultat lo nom ibérich ó catalá que precedeix.

La seva transcripció es:

ער. עירסחאח

conforme los alfabetos d' En Delgado y d' En Heiss; y diu lo nom hebraich

UR-AIRSHAH ó *Ur-Airseae*

Vila-Airshah ó *Airseae*.

Conforme al geni de la llengua hebraica la *ʔ* permuta subint en *ʔ* *solet etiam in medis vocabulis prævio Scheva* d' ahont per conta de *Baal, Belo, etc. (Geseni)*. Donchs la segona *ʔ* se trova en condicions de cambiar en *ʔ* y sent aixís lo nom sonaria en un cert temps en la pronunciació.

Ur-Eir-shah ó *Ur-Eir-seae* d' ahont fen que la primera *ʔ* se corrompi també en *ʔ*, conforme á la fonética hebraica tenim *ER-EIR-shah* ó *Er-Eirseae* es dir exactament lo nom catalá d' Herr en l' any 819 de C.

Mes l' omonioia ampuritana 's dirá donchs *Ereir-seae* ó *Ereir-shah*, y nosaltres no havem dit un mot de la terminació.

Escribintse lo nom en grech *Ερενύσαι* nos sembla innegable que la terminació *siai* es la mateixa que *seae*. Pero lo nom ibéric no dona sino *Ere* **ΗΡΕ** *Ere* y d' aquí la dificultat d' explicar la terminació d' un modo difinitiu.

Mes si donessim als Erenosis unas monedas qu' En Heiss no sap á quin poble atribuir, (pl. 189) tal vegada ilustrariam la cuestió.

Las ditas monedas son ab símbol celtich es dir ab caballer ab llansa en ristre, lo que ja sabem com s' explica y ab las següents lligendas.

ΗΡΗΜΝ—ΗΡΗΜΝ—ΗΡΗΜΝΣ

que 's llegeixen *Eresi*, y *Eresis*, es dir *ERE-si* y *ERE-sis*, surtin sempre l' abreviatura. La terminació de la omonioia ampuritana queda donchs explicada. Mes lo fet de trovarse lo símbol celtiber nos obliga á estudiar l' etimología d' aquest nom.

Eresi no es celtica sino semítica. La transcripció de

ΗΡΗΜΝ es יסרה

y en hebraich trovem יסרה que significa «cosa arruinada ó que está en ruinas» alusio al estat en que trovarian los

Cerdans á Err quant hi arrivaren.

De modo que el nou monetari

se llegeix *Vila arruinada ó en ruinas.*

Los Eresins donchs eran los Cerdans, la seva vila capital en lo temps iberich era *Err*, y vet-aquí perque Llivia no sona en lo temps anterior á l' época llatina.

LOS POBLES DE LA COSTA—*Ampurias y Sagunt—Grechs y Celtas.*

La línea de la Costa era naturalment del poble del interior, mes com es un fet històrich que en la mateixa hi havian varias ciutats ó colonias gregas convé determinar quina era la situació d' aquestas respecte lo poble establert en l' interior.

Punt es aquest en el que regna gran obscuritat, puig sols coneixem al rompre la segona guerra púnica l' aliansa de Sagunt ab Roma, y la presumible d' aquesta ciutat ab Ampurias.

Entenem nosaltres qu' aquestas ciutats fins á cert punt estrangeras se poden comparar ab las estacions comercials d' avuy dia dels Europeos en Asia y Africa, mes com eran independentas de la metròpoli ditas ciutats, d' aquí que notém ja una diferencia esencial que las portaría á viure en estreta relació ab los del interior.

Molts son los pobles de la costa dels que donan los geógrafos antichs testimoni, mes dels ports dels aborígenes, y dels ports colonials sols tenen importancia aquells que acunyaren moneda, senyal evident de la seva importancia mercantil y comercial.

Aquestos son ja curts en número: puig sols trovem entre los antichs *Gili, Kose y Bitsula*, y entre los colonials, *Sagunt, Ampurias y Rosas*. Ni Cartagena, ni Alicant, ni Valencia, ni Tortosa, ni Barcelona acunyaren moneda en la época ibérica.

Aquesta sola enumeració demostra ja quant en l' ayre edifican los partidaris de l' influencia grega en Catalunya.

Estudiat lo punt en detall, tenim que l' història grega de Rosas es curta, puig Ampúries l' absorbeix y 's compren perfectament, puig ja està dit que no hi cabien en lo golf de Rosas dos ciutats comercials de alguna importància.

Grega sembla Ampúries per las sevas monedas, mes notis lo qu' anem á dir.

En primer lloch tenim lo fet historich de l' unió del poble ab-origena ab lo poble comercial d' ahont ja una ciutat grega-ibèrica. En segon lloch, tenim com prova de que l' element ibèrich era 'l dominant, que quant los Cartaginesos derrotan la marina focense en Alalia, y focense es lo poble comercial qu' aná á Ampúries, destruïxen després de la seva victòria las colonias gregas d' Espanya mes no 's citan entre las destruïdas ni Ampúries ni Sagunt, es dir las dos més importants.

¿D' aquest fet no surt clara y evident la convicció de que una y altre ciutat tenian mes d' ibèriques que de gregas? Puig sols essent aixís se compren que 'ls Cartaginesos no destruïssen las ciutats dels seus germans de rassa. De lo que resulta que sols de las dos úniques colonias gregas no destruïdas s' en conserva moneda.

Per l' elegància, símbol y caràcter de las monedas de Ampúries y Sagunt una y altre ciutat semblan purament gregas, mes ja no va mes enllà lo seu grecisme.

Si lo temperament grech hagués dominat en una y altre ciutat ¿qui dubta que no trovessem á cada pas lápidas gregas? ¿no eran d' estil grech las sevas monedas? Donchs quant resulta que ni una sola lápida grega coneixem de dits pobles essent aixís que se 'n trovan d' ibèriques y moltes de llatinas, es necessari convenir que 'l poble de ditas ciutats no parlaria grech lo que ho demostra el que tampoch es grech lo alfabet monetari, y ja està dit que un poble que olvida sa llengua quan menys es un poble sense virilitat ni caràcter, un poble mort, puig com havem dit ab En Virchow «una llengua viu en tant que viu lo poble que la parla.»

Te donchs per nostre assunto gran importancia lo determinar l' exacta situació d' Ampurias y Sagunt puig ocupan tan gran lloch en nostra historia antigua. Recordis que quant los Cartaginesos sitian á Sagunt, los Ibers no 's mouhen en lo seu socorro, y que Ampurias obra son port als Romans al arribar á Catalunya, quant los catalans tots disputan lo seu avans.

D' aquestos dos fets històrichs indiscutibles ressurt ben clar lo fet d' esser una y altra ciutat casi extranyas á la organisació nacional del pais del Ebro, casi extranyas als interessos del pais en qu' estaban aposentadas.

No hi ha contradicció entre lo qu' acabem de fer notar y la conducta de Carthago despres de la victoria d' Alalia, puig si respectaren Ampurias y Sagunt, es que una y altre ciutat, apesar de la seva conducta posterior, no deixavan d' esser dos ciutats íberas.

Aquest punt está enterament resolt per lo que toca á Ampurias, puig tothom sab que los focenses nofer en mes que unir-se al poble á quí Esteve de Bisanci dona lo nom d' Indika.

En son lloch se veurá per la etimología d' aquest nom lo verdader fons ibèrich de tan celebrada ciutat.

La cuestió es molt mes difícil y embrollada per Sagunt y mereix ser tractada en aquest lloch puig trascendeix de ple lo seu estudi á las conclusions de nostra teoria històrica.

Havem dit y sostingut que 'ls Celtas no tenen part alguna en l' obra de la nacionalitat Catalana (1) y los havem

(1) Aixó no es rigurosament exacte. Quant s' estudia la marxa de las invasions célticas en los historiadors y veyem que á ells se deu, quant la gran invasió, la marxa de la gent sicana á Italia y la vinguda dels Ligurs que s' aposentan á dalt d' Ampurias cap l' encontorn del golf del seu nom *Lygion* se veu que indirectament los Celtas influien en la construcció del poble catalá. Y aquí farém notar una circumstancia preciosa per l' historiador y per l' etnógrafo, y es, que essent lo puesto assignat als Sicans las terras de prop Sagunt al Ebro, Sagunt com escepció porta en las sevas monedas lo símbol celta, demostrant lo fet tradicional que per aqueix dato surt demostrat y en completa evidència.

Pero hi ha mes, y es que l' estancia y barreja dels Celtas ab los semitas-ibers dels pobles del Ebro es un fet de tota notorietat per nosaltres, puig

mostrat sempre treynt lo cap per la nostra frontera del interior. Lo símbol celta l' havem trovat en Cerdanya, en

lo símbol propi dels celt-ibers lo trovem en Cerdanya y en la Seu d' Urgell.

D' aquest fet surt clar que lo Pallars y la Vall d' Aran s' han de reputar com païssos celt-ibers, puig que celtiberas eran las valls del alt Pirineu, Ribagorça, etc.

Respecte á la Cerdanya y l' Urgell, nosaltres creyem que quant la segona irrupció dels Arias á Europa que 's posa en 587 a. de C. los Volkes que prengueren asiento en tot lo mitjorn de la Fransa desde Tolosa al Mediterrani penetraren per la Cerdanya y l' Urgell barrejantse ab los ibers semitas en proporció desconeguda, mes bastant per diferenciarlos del rest del país com ho prova lo fet notabilíssim que á tants errors ha dat lloch per desconeixessen la causa, d' esser los Urgellessos y Cerdans, com *Andosins* y *Erenosis*, los únichs que s' oposan al pas d' Hanníbal quant va cap á Roma, pues que 'ls altres pobles franquejan per la germandat de rassa y civilisació entre Punichs y Catalans. Mes endevant tornarem á parlar d' aquest fet.

Nosaltres posem l' avans dels Celtas per la Cerdanya y l' Urgell quant la vinguda dels Volkes, mes no tenim cap motiu per retxassar lo seu avans quant la gran invasió que 's posa en 1500 ó 1600 a. de C. Havem deduhida l' época, de no posarse l' entrada dels Celtas en la Galia mediterránea fins quant los Volkes, y es de tot punt naturalíssim que 'ls que ocuparen Tolosa, Nimes, Narbona y lo Roselló vinguessin empujantsen per l' Aude y l' Tet á la conca del Segre.

Nos es donchs necessari en aquest punt, puig admetém los celtas dins nostra nacionalitat, demostrar figurosament lo grau de la seva influencia, per veure si estem en lo just al calificarla d' insuficient per alterar lo temperament natural.

Per aixó no hi ha com presentar un cuadro breu del país celta-iber y de las posicions dels celtas. Aquest cuadro lo demanarem á un gran geógrafo de l' antiguitat que pogué trovar vivas las diferentes rasses de la península ibérica, y al gran historiador dels Celtas: está dit donchs que havém anomenat á Strabo y Amadeu Thierry.

Escrigué Strabo:

«Tan aviat se passa del altre costat dels monts Idubedos, se posa lo peu en la Celt-iberia, regió gran y variada. La major part d' ella es áspra y montanyosa, y 's trova crusada per molts rius, puig per ella corren l' Anas (Guadiana), el Tajo y altres, que tenen las sevas fonts en aquesta part de la Celt-iberia, y van á portar las sevas ayguas al Ocean hespèrich ú occidental.

«Entre aquestos rius se conta lo Duero, que passa per davant Numancia, y Serguncia (Aranda) del Duero. Pero lo Betis que naix en l' Orospea tan aviat ha cursat l' Oretania trenca per la Bética». — *Geog. de Strabo.* — Ed. Müller. pl. 134, 32 etc.

De modo que 'n temps de Strabo no 's veyan los celtas en la conca del Ebro, circumstància preciosa per demostrar com los pobles que dins la conca de nostre riu usavan lo símbol del genet ab la llansa, mes que celt-ibers, eran iber-celtas, y l' etnografia y l' historia moderna ho comproban, puig quina semblansa hi ha entre lo país castellá y los païssos vascos navarros, Aragó, Catalunya, y Valencia, ja 's consideri la rassa, lo temperament y lo desarrollo históric d' una y altre regió?

Per ahont entraren, y com y de quina manera s' establiren los Celtas en la península nos ho dirá lo seu historiador.

Diu En Amadeu Thierry:

«Los Celtas y los aquitans, que no estaban separats mes que per lo Garona, sens dubte estigueren mes d' una vegada en guerra: y sens dubte també una d' aquestas guerras doná ocasió á que algunas partidas célticas franquejessen los passos occidentals del Pirineu, y penetressen en l' interior d' Espanya ahont los seguien altres partidas. Lo riu d' aquesta

Urgell, en Aragó, en Valencia, en Murcia pero sols en los pòbles de la frontera, may l' havem trovat en los pòbles

«primera invasió se dirigi cap al nord y lo centro de la península, entre l' Ebro y la cadena dels monts Idubedas; MES LA NACIÓ IBÉRICA NO'S DEIXÀ SUBJUGAR. Una lluyta llarga y terrible s' empenyá en lo territori invadit entre la rassa indígena y la rassa conquistadora. Debilitats y cansats las dos parts en fi s' acostaren, se barrejaren y de la mezcla diuhen los historiadors ne surti la nació celt-iberia, mixta de nom com d' origen.»

Diodor. Sicul. v. 33.—App. Bell. hisp. 2.

«Una vegada trassada la ruta d' Espanya numerosas emigracions gállicas se hi precipitaren, empenyant l' una al altre, acabant per ocupar tota la costa occidental desde lo golf d' Aquitania, fins al estret que separa la península del continent africà. Unas vegadas la població indígena se retiraba devant lo torrent, altres després d' una resistència mes ó menys prolongada, seguia l' exemple dels Celt-ibers, feya la pau y's barrejava. Una part dels Celtas anaren á establir-se en l' àngul sud-oest d' aquesta costa que quedá deserta al acostarse ells, y fundaren baix un nom nacional, Celtici, un petit estat que tingue per fronterases al S. y al O. l' Ocean y al orient lo riu Anás avuy lo Guadiana.»—Herodot.—lib. II., 33; l. IV. 49.—Strabo l. III. pl. 139.—Varro. ap. Plin. l. III, c. 3.

«Uns altres d' una tribu desconeguda s' apoderaren del àngul N. O. y encare lo nom del país, Galicia, recorda la seva conquesta.»—Plin. l. IV, c. 34-35.—Pompon. Mel. l. III. c. I.—Strab. l. c. y p. 152.

La regió intermediaria conserva una part de la seva població, la qual, barrejada ab los vencedors produhi los Lusitans.—Plin. l. c.—Strab. ibid. Pomp. Mela. l. III, c. 1 y següents. Consultis Humboldt, Preufung der Untersuchungen ueber die Urmohner Hispaniens...

«Lo limit del territori que ocupaba la rassa celtica, mixta ó pura, podria representarse per una linea que partint de las fronterases de Galicia costeja l' Ebro fins la mitat de son curs, y seguint luego per los monts Idubedos anés á terminar en lo Guadiana, comprehend donchs tot l' orient y una gran part del país central.»—Histoire des Gaulois.—V. edic.—Tomo I.—pl. 121 y 122.

Donchs los Celtas entraren per dalt d' Aragó, ó per la Navarra, y ocuparen lo curs superior del Ebro sens subjugar lo poble indígena, estenent-se per fi y prenent estada en lo centro y part occidental de la península. Segons En Thierry tenim per lo tant que los Celtas quant la seva gran invasió, no s' aposentaren en l' E. y l' E. S. E. de la península, es dir la conca del Ebro á contar de dalt de Saragosa y la costa mediterrànea desde Cádiz á Cap de Creus; donchs tenim rahó en suposar l' avans dels Celtas per la Cerdanya y l' Urgell quant la vinguda dels Volkes.

Una vegada coneguda la situació etnogràfica del Urgell y de la Cerdanya se compren un fet notabilissim del que cap historiador ha sapigut entreveure la causa.

L' Urgell, al renaixer la nacionalitat catalana en lo sigle IX de C. se presenta ab ayres d' independència y de separació de Catalunya que no acaban fins molt tart. No hi ha que dir que lo Pallás se'ns dona á conèixer com estat purament estranger. Y aixís veyem que'n l' antiquissima divisió de Catalunya en Catalunya la vella y en Catalunya la nova, l' Urgell y la Cerdanya y lo Pallás no forman part ni del una ni del altre, sino que figuren com territoris ó estats separats, quasi independents, y com estats representats en la seva soberania per los seus Comtes, no donant lassevas ciutats á las corts catalanas diputats, puig sols fins las Corts de Barcelona de 1454-1458 no figuren entre los representants de las demés ciutats catalanas Talam. Tohir, Livia.—Archiv de la Corona d' Aragó.—Procés de las Corts de 1458. Fent en aquesta situació la part que toca á l' organisació social de l' edat mitjana, sempre quedarà viu lo fet original, la causa may explicada de la situació política y nacional del Pallás, Urgell y Cerdanya, que no pot tenir, aixís nos ho sembla, altre causa que una diferencia de

del interior (1), sols Sagunt fa escepció y aixó qu' es un poble marítim. Fet extraordinari y anormal que havem

racca que 'l temps ha esborrat sens esborrar lo diferent temperament que 's nota quant se compara la montanya de la provincia de Lleyda ab la montanya de las provincias de Barcelona y Gerona.

¡Si l' antropologia fos cultivada en Catalunya quin camp mes vast d' observacions no te en l' estudi dels catalans pirenaichs!

Per ultim com las pretensions de las ditas comarcas á formar un estat apart del rest de Catalunya ab la que no entenian estar units mes que per un llas confederatiu com se veu per las reclamacions de Cerdanya y Roselló de formar apart en plé sigle xvii, y vegis si es persistent lo fet, no implica may l' idea d' unir-se ab altres nacionalitats vehinas, ni per vera unió ni per confederació, 'ns sembla significar un predomini del element ibèrich sobre lo celta, rahó per la qual se conservaren dits paisos units á la patria comú.

Nosaltres no havem sapigut veure en Catalunya altre focu celtich, que per la seva situació y evident predomini del element ibèrich, nos pot estimar com un focu trascendent y capás d' informar l' esperit de la civilització catalana, y l' obra de la nacionalitat del Ebro.

Per acabar, la critica moderna, aqueixa critica dels nostres dias que treu ab un utilatge desconegut dels homes eminents de la primera mitat del nostre sigle, quina es l' última paraula que ha dit en la qüestió?

Precisament per un home respectable s' ha fet del lloch que ocupan los Celtas en la Peninsula pirenaica *Die Wohnsitze der kelten auf der Pyrenäischen halbinsel* von H. G. Phillips; Wien 1872; objecte especial d' estudi y nosaltres tenim una gran satisfacció al fer constar que En Phillips del pur estudi históric y filològic ne dedueix la nostra mateixa conclusió, aixó es, que los Celtas no ocuparen may, ni may se barrejaren ab los pobles mediterranis, aquesta es la segona de las sevas conclusions, *id. id.*, pl. 40, conclusió en l' assumto tant mes important quant lo dit autor en un altre estudi sobre *la immigració dels Ibers en la peninsula Pirenaica, Die einwanderung der iberen in die pyrenäische halbinsel* von H. G. Phillips arribá ja á la mateixa conclusió prenen per punt de partida l' estudi del lloch que ocupaban los ibers en la peninsula, y aixis diu que los Celtas «vivian en lo N. vivian en lo Sur, vivian en lo mitg de la peninsula»—*sie* (los Celtas) *wohnen im Norden und wohnen im süden und wohnen in der Mitte Hispaniens, id. id.*, pl. 45;—mes no diu que los Celtas com Celtas, ó com Celt-ibers visquessin y notis bé, en l' Est d' Espanya, ni en la costa mediterránea que es lo lloch assignat per En Phillips y per nosaltres al poble Iber ó al Iber-semítich, ans per lo contrari diu ab totas las lletres que los ibers s' assentaren desde las columnas de Hércules per la costa Est d' Espanya, en lo que diu «no hi ha lloch á dubte.» *Es ist nicht zu bezweifeln, dass manche derselben auch über die Säulen des Hércules, etc.*

(1) Per precisar aquest punt es necessari examinar las monedas que portan los epigrafes

ΛΡΤΑΗ, ΠΑΔΗ,

las primeras portan lo símbol ibèrich, las segonas lo símbol céltich.

En Heiss llegeix las primeras *Laure* y las dona á *Iluro* que porta á Lloret. La lectura la creyem errada, com se veurá en son lloch ↑ s' ha de llegir אר וי diptongos que 's poden trovar descompostos en los epigrafes monetaris y lapidaris com en lo cas actual. Donchs la verdadera lectura es *Laure* ó *Laire*, ó *Leire* y suplia una vocal entre Δ y Η, una i tenim *LEIRE* lo nom d' Edeta tal com sona En Strabo, es dir *Αελια*, l' actual Liria.

explicat recordant la posició de Sagunt situada entre 'l mar y los monts que dividian la costa dels Celtibers, dihent que tal vegada dita moneda senyalava un temps en que Sagunt estigué en sas mans.

Semblará que lo dit contrarie lo fet que apart ja innegable d' esser lo monetatge catalá del temps de la conquesta del país per Roma, fet deduhit de la concordancia de pes entre las monedas romanas y las catalanas. Empero hi ha que notar que aquesta concordancia pot comensar en 259 a. de C. Donchs entre lo temps á que podia comensar la concordancia de pes y la vinguda dels romans media mes de mitg sigle, temps mes que suficient per que 's realisessen los fets que havem suposat.

Tal vegada los no esversats en los estudis històrichs s' estranyin de que en tal temps poguessen concordar los sistemes monetaris llatins é ibèrichs, mes cada dia la crítica històrica moderna demostra que los pobles antichs lluny de viure aislats vivian en la major comunitat, no essent extranys per un país los progresos realisats per un altre, y en punt á los pobles mediterranis es innegable una certa unitat de civilisació. Recordis com proba que la fetxa de la concordia entre Sagunt y Roma es de 226 a. de C.

Mes encara que fos demostrat esser imposible lo que acabem d' expressar, tindriam una explicació del tot satisfactoria del fet de trovarse en las ciutats fronterisas lo símbol del genet ab llansa en ristre y es el de dominar en dits pobles lo element celta, y com lo monetatge ibèrich continua encara durant 200 anys baix los romans, se

Que no pot esser lluro 's veu á primer cop de vista, puig sobre faltar la inicial, hi hauria que llegir las demás lletres d' un modo del tot arbitrari.

Segons diu En Heiss ja En Delgado porta ditas monedas á *Leiria*.

Las monedas que dona En Heiss á *Leiria* son precisament las segonas, las que ell mateix llegeix *Iloure* de modo que si fos posible atribuir monedas á l' *Iluro* laetana se l' haurian de donar las d' *Iloure*, mes En Heiss no ho fa per dos rahons poderossísimas: la primera, per no portar lo símbol ibèrich ó catalá sino lo celtich; la segona, per lo seu lloch de procedencia, *encontorns d' Alicante*. Donchs desde aquest moment podem ja afirmar que may las monedas ditas d' *Iloure* ab símbol celtich se podran atribuir á los pobles de la costa catalana.

Nosaltres creyem en rahó de la seva procedencia, que las monedas en questió son de *Ilorci*.

compren que cada poble acunyés moneda ab lo símbol de sa rassa, quant ja no eran possibles entre ells guerres de conquesta.

A nosaltres no 'ns repugna veure en la Cerdanya, en l' Urgell y Pallars y en l' alt Aragó lo element celta, puig hauria sigut maravella que quant los Volkes Tectosages guanyaren tot lo mitjorn de la Fransa s' haguessin contingut precisament devant la ratlla pirenaica, y que quant los Celtas rebassaren l' Ebro y vingueren fins prop la costa per part de Valencia y Murcia no haguessin forsat la nostra frontera. La linea fronterissa pogué, donchs, vacilar, repetimho, pero res mes.

¿Sagunt seria una excepció?

De Sagunt hi ha monedas ab lo genet ab llansa en ristre, pocas y raras, n' hi ha ab lo toro, ab lo dufí, ab la petchina, ab lo barco las mes y mes importants: no n' hi ha ab lo genet ab palma. Donchs l' hipòtesis de dominar en Sagunt un element contrari ó distint quant menys d' origen de rassa, del poble iber, sembla ben fundada.

Los historiadors llatins y grechs lo mateix que 'ls geografos estan d' acort en punt á atribuir á Sagunt un origen grech. Sagunt fou creada per los grechs Zacintos diuhem unánimes, y Strabo hò diu en tres paraulas, Σάγουντον, κτίσμα, Ζακυνθίων *Saguntum á Zacynthiis conditum*. (1)

Mes també afegeixen que després hi vingué á Sagunt una colonia d' italiotas, de Rutuls de la ciutat d' Ardea, y Sili Italich conta que Hércules construhí las murallas de Sagunt. No donchs sens rehó l' ilustre Momsem diu parlant de Sagunt *la semi-grega*. (2) Nosaltres sens negar la vinguda de la gent d' Ardea per mes que lo fet se 'ns fassi extrany, havem de comensar l' estudi de la fundació y poble Saguntí per los que venen ocults ab lo mito d' Hércules y ja sabem que aquestos no eran altres que los Chethas-fenicis. Despres vingueren los grechs de Zacyn-

(1) *Geogr. ed. Müller*, pl. 132,—12—(6).

(2) *Histoire Romaine*.—Vol. III, pl. 121.

tho, los Rutuls d'Ardea, pero may com á fundadors, sino com á colonos, de la manera com anaren á Ampurias los focenses.

Aixó es lo que resulta dels historiadors antichs, mes, encara que semble paradoxa, los antichs, de las cosas de l' antiguitat d' ells ne sabian molt menys que nosaltres. Avuy coneixem los orígens històrichs dels pobles millor de lo que 'ls coneixian los homens mes sabis de dos mil anys enderrera, y es per aixó que avuy podem sostenir y demostrar que Sagunt no siguié ni fundada per los grechs, ni per los chetas; que 's una pura ciutat iberica com demostrarem en son lloch, y no sent possible per Sagunt mes qu' una posició escepcional com la d' Ampurias, no l' havem de considerar com formant part de l' unitat politica que los romans trovaren aliada ab los cartaginesos, mes tampoch com una ciutat estranya al pais, es dir, una mera ciutat colonial.

LO NOM NACIONAL

Coneixem l' existencia d' una nacionalitat; coneixem los seus térmens, las sevas divisions polítich-administrativas; la rassa y poble que la formava; la seva bandera: ¿y no coneixeríam son nom? Lo poble del Ebro, com poble històrich, ¿era un poble innominat?

Si hi havia pobles innominats en la nostra península, en veritat no eran los pobles del Ebro. Polibi ho diu ab totas las lletras: «fora de la costa que porta 'l nom de Iberia, tot lo restant d' Espanya no tenia nom comú.»

De modo y de manera que sols se veyia per grechs y romans una nacionalitat en la península, y aquesta era la Ibérica.

Avien, traduhit per En Cortés, diu.

«Hay quien piensa y opina que la Ibéria,

«De este tomó su nombre (del Ebro) no del otro

«Que por junto á los ágiles vascones
 «Presuroso á su centro se encamina;
 «Y es cierto que cuanto al Occidente
 «De dicho rio se dilata y yace
 «Iberia comunmente se apellida.»

Avien distingeix perfectament entre un poble ibèrich de la dreia del Ebro y un poble sens nom, que no cita, pero que deixa al Orient del mateix Ebro.

Donchs lo poble del Ebro no era en rigor lo poble Iber.

Dionisi d' Alexandría digué rambé: «després de la Iberia vé 'l Pirineu, y després la terra cèltica.»

Per Dionís, donchs, lo poble anónim del Ebro d' Avien era lo poble Pirenaich, y Pirenaich li diu també en Sili Italich quan conta: que 'ls primers que saludaren á Hani-bal—*Hanni-Bal*—per jefe, quan la mort d' Asdru-Bal, »foren los guerrers de l' Àfrica, mes que no trigaren molt »en reconèixerlo lo mateix los habitants del Pirineu que »'ls guerrers del Ebro.» Nos sembla que per guerrers del Ebro s' han d' entendre las gents d' Avien, del seu Occident. Y més endevent, diu que Asdrubal rebé 'l govern de la part occidental de la península, aixó es, l' Iberia propiament dita (1).

Y aquesta declaració mereix probarse, puig nosaltres havém dit y repetit cent vegadas que 'l poble del Ebro formava una sola nacionalitat.

Los historiadors romans sempre que parlan del nostre poble li diuhen lo poble Cis-iberich, comprenent los pobles de la dreia y de l' esquerra de dit riu, cosa que no 'ns detenim á demostrar per lo mateix que aquest punt es tractat ab la extensió que reclama en altre lloch.

Acostantnos ja als temps baixos, trovém lo fet constant de la divisió, lo qual per nosaltres indica que á pesar de la dominació autoritaria de Roma persistían las nacionalitats de la nostra Península, y així diu l' Emperador Constantí Porphyrogeneta en lo seu tractat *De administr.*,

(1) CORTÉS.—*Diccionari* etc., t. III, pl. 47.

Imper. cap. xxiv,—puig diu, que «foren duas las Espanyas; ... una la gran, y altre la petita. Charax en lo *llibre III* de las sevas Helénicas diu: «que 'ls grechs donaren á Hispania lo nom d' Iberia, quan encara no havían adquirit una completa notícia del nom qu' era general á tota la nació, sino que extenent á tota la provincia lo nom del Ebro y dels seus contorns donaren á tota la terra lo nom d' Iberia.» (1)

Lo dit per l' Emperador Constantí nos porta de ple en los temps mitjans, y aquí es de veure com vivía encara en l' octau sigle de Cristo, en lo cor dels espanyols lo fet de la gran nacionalitat Ibérica ó Catalana.

Lo Cronicon de Isidoro de Béjar, conegut per lo *Pacence*, nos ha conservat per lo seu temps, any 754, un detall preciós, per probarnos lo que veurém més pel clar en l' última part d' aquest trevall, que la nació catalana dominada y constrenyida per Romans y Goths, existeix de fet, puig existeix lo seu esperit.

Y diu lo *Pacense*:

«*Tunc in Occidentis partibus multa illi præliando proveniunt prospera, atque per ducem Zama (Aç-Çamh) nomine tres minus paululum annos in Hispania ducatum habentem, ULTERIOREM UEL CITERIOREM HIBERIAM PROPIO STYLO ad vectigalia inferenda describit*; lo que demostra que no havia mort lo nom d' Iberia, *propi* del poble catalá.

Per últim, los geógrafos é historiadors árabes encara diuhen lo mateix y més pel clar; aixó es, que d' Espanyas al menys n' hi havían duas.

Diu Ar-Razís: «d' Espanyas n' hi há duas partidas per la corrent de las ayguas y dels rius: la Espanya de Llevant y la de Ponent. L' Espanya de Ponent es la que regan los rius que van al Mar-gran, y comensa en la Cantabria, se junta ab la Vizcaya, y per Agreda vé dret á Cartagena y Lorca.»

(1) *Púnicas*.—Llib. I.

(2) *Pacence*.—*Chronic.*—48.

Al-Makkari repeteix lo dit pel moro Rasis, y divideix l'Espanya, com ells, en Occidental-Ponent, y en Oriental-Llevant.—Y diu que l'Oriental *es coneguda tambe per lo nom d' Espanya antiga—remota*—qu' es la que va pel curs del Ebro.

Resulta, donchs, de tot lo dit, l'existencia en la vall del Ebro d' un poble unit, compacte, d' una nacionalitat que desde la Viscaya á Lorca y més enllá del Pirineu estenia 'ls seus dominis. Aquest poble era 'l poble Iber, Pirenaich, Cis-Iber, etc., y dihéu etcétera, perque més endavant trovarém lo verdader nom nacional del poble Iber.

A la demostració històrica y geogràfica dels autors antics, hem d' afegir ja la demostració arqueològica més evident encara per lo gràfica: recordis la classificació monetaria d' En Delgado, y lo dit per En Heiss.

Resulta, donchs, probat que pels antics lo poble que acunyava monedas ab lo símbol del ginete portan la palma, lo poble que anaba del Ródano á Múrcia, de Barcelona á dalt de Saragossa era l' únich poble que tenia *nom comú* en Espanya, y qu' aquest nom era 'l nom gloriós d' Iber.

Empero sabém qu' aquest nom no 'l rebé en la pica nacional lo nostre poble sino que li donaren los estrangers.

¿Portá, donchs, may, un nom propi, particular, aborigena, si aixís se pot dir, lo poble Iber?

—Sí.

Diu Strabó: «Ja en lo nostre temps l' Iberia 's troba »terminada per los Pirineus y molts escriptors aplican »com sinónims los noms d' Iberia y d' Hispania á quant »está en la part citerior del Ebro. Los antics escriptors »á tots quants habitavan aquesta regió los hi donaban lo »nom d' *Igletas*.» (1)

Veus aquí un fet d' una importancia escepcional, una

(1) Obra citada.—Lloch cit.

declaració d' un nom que havia d' obligar lògicament als nostres historiadors á llargas desquisicions per averiguar la seva etimología y trascendencia, pero que apénas si dos dels més ilustrats ne fan cas.

Lo bisbe Margarit, lo gran amich dels reys catòlics, creyém qu' es lo primer en recullir l' observació de Strabó y encara no fa res més que repetir las paraulas del geógrafo grech, puig aixís s' explica:

«Hispaniæ Europæ terminos claudit, hanc veteres ab Ibero ante Iberiam, postea ab Hispano Hispaniam cognominaverunt. Ab initiis autem Igetæ dicti sunt, ut placet Strabon lib. III ubi de Iberia loquens ait: nostri sæculi homines ipsius confinia Pyrænæos montes possunt, eandem quod Iberiam et Hispaniam nominant, hoc Strabó, etc.» (1)

(1) *Episcopi Margarit Gerundensis paralipomenon Hispaniæ.*—Granda 1545.—Lib. I.—fol. vi.

S. SANPERE Y MIQUEL.

(Seguirá.)

UN BATEIG

AY conto divertir-me tant com lo dia de l' Mare de Dèu de Setembre del any 1870.

Feya tot just un any que lo meu amich Titó havia carregat ab la asfalagadora creu del matrimoni, y com en aquella época encara teniam la *desgracia* de passar-la com cal los que vivim tal com Dèu va pronosticar á nostre pare Adam, de la suor del front, crech inútil dir que tot eran glories entre la jova parella, y que la lluna de mel si bè havia arribat al plé, no sortia d'aquell oássis d'amor trovat per sort en mitj de la escabrositat de la vida.

Pero la felicitat d'en Titó sobrepujá de molt á la gosada desde 'l moment d'aquell armoniós monossílab pronunciat devant d'un capellá, al peu del altar del Santíssim Sagrament de Betlém, quan arrivá l' hora, ab tanta ánsia esperada, de sortir del estat interessant en que la seva costella feya nou mesos se trobava.

La Pepeta (aixís se diu la muller d'en Titó), portava 'l compte molt bè; ell era 'l que anava errat; y no poch! tres setmanas, al menos, pensava que la cosa fora més llarga; pero ab molt gust transigí ab la realitat, que significava uns quants dias menos d'angunia per la senyora, y lo inesperat compliment dels seus desitjos, baix los comptes que portava.

1 Quadro distingit ab primer accésit en lo Certámen literari de Sans.

Aixís es que quan la sogra fou á avisario á la feyna, quedá fet un ensa de repent, pero refentse desseguida, després d' enterarse de si anava bè, demaná al seu amo pera plegar, y concedintli, perque en aquets casos no 's pot negar, agafá la gorra y la brusa y s' ho vestí pel carrer.

—¿Y qué diu la senyora Clara?

—Ara han anat á buscarla corrents, perque sembla que 'l *pobrissó* va depressa.

—Donchs, cuytém, dona, cuytém; qué diria 'l meu fil. si al moment de venir al mon trobés personas desconegudas? Me sabia greu no arribarhi á temps. ¿Y ella, está animosa?

—Per ara no s' ha espantat gens, y sembla que desocupará ab molta felicitat.

—Y aixís te d' ésser.

Caminant depressa y enrahonant arrivaren lo meu amich y sa sogra á casa seva y aixís que travessava la porta del pis, un plor, nou per ell, pero que feu pintarli l' ansietat en la cara y bátrerli lo cor apressuradament, lo atragué cap á la arcoba cridant:

—¡Ay, que 'm sab greu! ¡Y jo no hi he sigut! ¿Perqué no m' avisavan mes aviat?

Peró la senyora Clara, li feu observar que no debia re-convenir á ningú, perque la causa sols estava en que 'l cas havia anat tan bè com no 's pot desitjar més. S' acostá á la Pepeta, ja del tot calmat, que se 'l mirá somrihent, s' estrenyeren la mà, dihentse tot un poema d' amor ab la encaixada, y ab molt cuidado ell aixecá una punta de la banoa que pera proporcionarli més calor, tapava á aquell *soplo de vida*, com diu l' Echegaray, ó com dich jo, aquell nus que junta verdaderament dos cors units fins allavors per una vida ideal.

En Titó fixá sa dolça mirada en lo tendre infant, somri-gué graciosament, respirá ab tot desahogo, insensiblement acostá sos llavis fins á tocar las frescas *galtonas* del nascut, y avants d' adressarse, 's passá la mà per los ulls, ab la commoció llegal del que per primera vegada 's troba fet pare, lligat á aquella vida que comensa, per la atracció

de sentiments desconeguts fins á aquell moment. Preguntá á sa esposa si 's trobava *com ça* y satisfet per lo bon resultat del perillós incident, se prepará á escoltar las recomanacions de la llevadora, pera portar ab bon éxit lo fi de tan agradable succés.

Entretant la cunyada del nou pare pregonava entre las vehinas, ab tota la forsa del espinguet de veu que possehia, qu' era un noy, un nebodet més maco que 'l sol y fresch com un pom de flors que encara guardan tota la rosada del matí.

Lo meu company s' instalá prop de sa muller, com á únich guardador d' aquellas dos existencias, de qui dependia, atent á qualsevol incident que pogués sobrevenir.

Desde 'l dia següent comensá á parlar-se á estonas del bateig, y al cap de dos dias quedavan formalment nombrats padrins lo pare d' en Titó y la mare de la Pepeta, que acceptaren gustosos tan sagrats cárrechs.

Després passaren á convidar als parents y amichs y amigas de la casa, pera las tres de la tarde del próxim 8 de Setembre, dia de la Mare de Dèu, destinat á celebrar lo bateig del vástech d' en Titó y la Pepeta.

Lo restabliment d' aquesta fou tan rápit y felís, que 'l dia destinat pera la festa pogué deixar lo llit, per unas quantas horas, baix las indicacions de la senyora Clara, que maná tancar totas las oberturas de la casa, á fi de que l' ayre no espatllés l' obra casi acabada, de qual feyna s' encarregá en Titó, ab tanta gravetat que bè 's veyá qu' era pare per primera vegada.

Arrivá lo dia de la Mare de Dèu.

En Titó feu escombrar y regar lo pis, qu' era com un *cop de puny* (com diu la gent, no entench per qué), y á la sala maná que hi cremassen espígol. Las cortinas de l' arcoba eran de color de rovell d' ou, ondejadas de las voras, deixant veure, per lo ben col·locadas qu' estavan, lo llit ab llansols nets de bogada y la sèva corresponent bánova, regalo que feu á la Pepeta quan se casá, una amiga de la sèva mare, vinguda d' América ab molts onsas, pero ab

la mateixa despreocupació y carácter independent de quan va anarhi.

La Pepeta, assentada als peus del llit prop del bressol, tenia en sos braços al infantó que, ab tot l' afany del que per instint estima un objecte, s' entregava á la única y primera expansió que li proporcionava la vida, y qu' era beure la mateixa vida en las fonts del sant amor maternal. Un mocador gran y groxut tapava lo cos d' ella, y per sota lo del cap hi sortia la trevallada punta del estrenyacaps, que espargia certa tendresa melancólica en sa cara, ja de sí endolsida per la may esborrada rialleta de sos llavis.

Damunt de la calaixera s' hi veyá á més d' una ampolla de capil·lera plena d' aixarop, d' una paperina de bolados al costat d' un' altra de secalls y d' una tassa ab broch y una cullera de fusta sobre un plat, prop d' una cassoleta de *mal de mare*, un ciri que cremava devant d' un quadro de

Sant Ramon, non-nat,
fill de Vilafranca,
confessor de reys,
de reys y de papas...

y abogat de las parteras.

Lo pare del meu amich no s' entenia de feyna. Corria de la cuyna al menjador y del menjador á la cuyna, ajudat en alguna cosa per la sèva dona, que sobretot cuidava de que 'l caldo de la Pepeta no 's refredés, anant y venint seguidament de la sala.

—Fuig d' aquí dona; ¿no veus que 'm fas nosa? Dom un plat net.

—Veus! Dius que me 'n vagi y no pots estar sense mi. ¡Quins homes! no saben fer res sense nosaltras.

—Ves, ves! no m' amohinis. Crech que 'l gran te crida. Pórtam aquell ganivet que hi ha damunt de la taula.

—Tè. Ja vinch! Aquí 'l tens.

Y 'l pare d' en Titó 's quedava sol á la cuyna remanant plats, tallant vianda y de tant en tant acostantse una cu-

llera plena de such als llavis, manejant lo cap segons lo resultat del tast.

Semblava un verdader Beco. La cuyna, ab tot y ser petita, encara ho era molt més per ell, que á voltas no sabia per quin cantó girarse.

Portava ja 'ls pantalons nous, que cuydava de no tancar, blindats per un devantal de sargil ab butxacas, que li estava tan bè com un pegat en un banch.

Eran prop de las tres quan entrá la padrina acompañada del seu home y l'altra filla, ab duas noyas amigas sèvas, las tres macas, segons per quins parers.

Totas anavan mudadas y ab mantellina blanca, esceptuant la padrina que la portava plegada al bras, y á la mà la clásica atxa, plena d'arrugas y relleus que volian semblar dibuixos, que costava catorse rals comprada al cerer de devant del Odeon.

Desde aquell moment desaparegué la quietut, porque ja se sab, allá hont hi ha donas es impossible lo silenci, ab perdó sia dit de las que 'm llegeixen.

Prou s'escarrassava en Titó advertintlas que no fessen mal de cap á la Pepeta, cosa que no conseguí ferlas callar, tenint la sort de que 'l mal de cap debía tenir altra feyna.

La porta de la escala ja no 's tancá.

Anaren entrant convidats y algunas convidadas y ja no cabian al pis, omplert á més pèl fum dels cigarros y la xerramenta de tots plegats, qu'era un miracle que algú no 's marejés.

Lo padrí anava donant l'ultim cop de mà á la feyna que tenia á la cuyna, y enrahonava ab la sèva dona, que sens deixar-lo parlar deya que ja l'entenia.

—*Bueno!* jo ja estich á punt, digué en un moment de quietut y com si fos l'únich qu'estés preparat, trayentse lo devantal que lo feu ser la brometa dels convidats.

—Mossa, ahont trevallas? deya un.

—La bugadera, afegia un altre.

—Amagueuse 'l pa, cridava aquell.

—Sí, sí, ja ho veuréu després, deya ell; aquesta olor que se sent, se deu tota á aquest devantal; sense portarlo no sò bó per res.

—¡Ah, *vamos*, cridá un, deu ser lo sach de las trampas.

Y casi tots l lensaren una gran rialla, y dich casi tots, perque alguns no sentiren la xanxa distrets com estavan flayrant l'olor anunciada, presagi d' un bon ápat que ja ab anticipació 'ls hi despertava lo *mal de cor*.

—¡Qu' hem de fer! digué 'l sogre d' en Titó.

—Quan volgheu, va respondre 'l padrí.

Pero una noticia desconsoladora corré de boca en boca.

—La llevadora encara no ha vingut!

—No son las tres?

—Las quatre, digueren alguns impacients.

—Encara hi faltan vint minuts.

—Atrassa 'l teu rellotje.

—Ca! si va ab lo de la Catedral! Mira.

Y aquí hi hagué una verdadera exposició de rellotjes, que cap marxava exacte, ab tot y haverlos comprat assegurats.

Era precís esperar. Sensa la llevadora es impossible lo bateig.

Se carregaren de paciencia y esperaren.

Lo pare d' en Titó buscá un company y 'i trobá en lo pare de la Pepeta.

—Vina, li va dir, y 'm dirás si está bè.

L'interpelat lo va seguir á la cuyna, ahont aquell des-
tapá una cassola, hi ficá una cullera, y luego li presentá plena de such.

Lo sogre d' en Titó se la ficá á la boca, trayentla vuyda desseguida, feu dos ó tres ganyotas ab los llabis y un estirament de coll y dirigintse al seu company, qu' esperava lo parer ab l'ansietat pintada á la cara, li digué ab tota serietat y plenament convensut:

—Sembla que hi falta un polset de sal.

Entretant las noyas, desde la sala guaytavan dissimuladament als joves reunits al menjador y hasta algunas d'

ellas se permetian riurer, quan alguna broma d' ells arribava á sas orelles.

—Qué son plagas! murmuravan, y saborejant lo ball, que no podia faltar, afegian:

—Crech que 'ns divertirém molt.

Tocá un quart de cinch del rellotje de ca l' Erasme, que feu explotar als convidats en un crit de protesta contra la llevadora.

—Ja no vindrá!

—Anemhi sense.

—Aneula á buscar á casa seva!

—Be prou donas que hi ha aquí; podria ferne alguna d' ellas.

—No 'us penseu dir cap disbarat, digué la mare de la Pepeta; me sembla que me 'n deseixiria.

—Que ho siga ella! que ho siga ella! cridaren tots picant de mans.

—Esperemnos un rato més y ho decidirém.

Se restablí la calma que 's reduhí á certa quietut de mal humor interrompuda per algun que altre que tocava l' ase.

A mí no 'm venia de nou perque sempre he vist lo mateix. Aquestas donas imprescindibles may arriban á l' hora senyalada. Sempre tenen un part ó un altre bateig á la boca pera escusarse sense que las puguin renyar.

Tocaren dos quarts de cinch.

S' aixecá un murmull mitj apagat y alguna que altra paraula que hi queya molt bè pero que no 's pot escriurer.

En Titó se passejava desesperat entremitj de tots sense fer cas de ningú. Comensava á estar cremat.

De repent se sentí un esbufegament notable á la escala; tothom girá la vista á la porta, y una massa de carn, ab mantellina negra y sach y faldillas de merino, s' hi presentá murmurant un «Deu los guard'» ofegat per los crits de ¡ara! ¡ara! de los que omplian lo pis.

Entrá la senyora Clara, y com per encant desaparegué lo mal humor, tornant la broma á ferse la reyna d' aquella multitut inconsiderada, que ab tot lo bon desitj y sens

pensar fer mal aixecava la veu cada vegada ab més força, sense pensar que en la sala hi havia la Pepeta, no restablerta encara, y que en Titó los hi havia recomanat lo silenci.

La llevadora agafá la criatura pera arreglarla, no sens que la sèva mare li donés mitja dotzena de patons acompanyats dels mots mes falaguers, ans d'entregarli.

—¡Senyors, per la mort de Deu! no moguín tanta brega que podrian causar un flach servey á la malalta, cridá la senyora Clara. Millor es que comensen á passar los que 'ns acompanyin á la iglesia.

Ningú va replicá á la última observació y ab gran xi-barri comensaren á baixar la escala, saludats per los alarits dels gossos que 'ls abordavan al sentir tant soroll.

Al arribar al carrer esclatá la gran bromassa que feu sortir als vehins per las portas y als balcons é incitant als xicots, que més s'estimaren seguirlos que jugar á balas y á jeps.

Sens sapiguer cóm, un barret de copa alta aparegué en lo cap d'un convidat; darrera d'aquest un altre y un altre després, tots vells y plens de feridas que bè podian ingressar com á inválits en lo quarto d'un comediant ó en la botiga d'un drapayre.

Lo motiu de treurels no fou ab la sana intenció d'ayrejarlos, sino ab la malícia d'acabarlos de rematar, víctimas del furor d'entregarse á la broma los convidats al bateig del fill d'en Titó.

Poca estona lluhiren ridículment en los caps. Un tronxo de col passá bronzint per entre aquells; tirat ab tan bon acert, que 'l sombrero que com á cap de colla figurava, perdé l'equilibri, pero no arribá á terra, porque fou arreplegat per un peu que ab tota força lo reboté á l'ayre, anant á parar entre la munió de brassos que ja l'esperavan.

Lo municipal del cantó estigué llarch rato mirántsels y pensant, pero recobrá tota la confiança al veurer la comitiva que á alguns passos endarrera seguia á la colla de plagas.

Efectivament, las donas ja venian.

La llevadora entre la padrina y la tia del nascut anava tiessa y seria, com sens dupte convé á una persona de la seva professió.

Darrera venian las convidadas somrihents y ajogassadas, detingudas no sabent per qué, d' imitar als convidats qu' eran lo blanch dels tirs dels transeunts.

Aixís cridant y corrent los uns y rihent y caminant las altrás, arrivaren á las Jerónimas.

Los homes van collocarse en línea á cada cantó de la porta interior, fent passar pèl mitj á las donas, que no s' aguantavan gens lo riurer al sentir que á mitja veu, pera no torbar la tranquil·tat de la casa del Senyor, se 'ls cantava la marxa real, féntlashi seguidas barretadas ab los sombreros qu' encara quedavan sancers.

Entraren darrera d' ellas dins lo temple, y mentres lo pare y 'l padrí de la criatura anaren á buscar al capellá, la llevadora preparava á aquella, trayentli á dotzenas las agullas de cap y de picar, ajudada de la padrina, y noyas y minyons se franquejaren més, resultat de lo qual los banos tingueren l' inmensa ditxa de ser lo pany d' aquellas boquetes de mel y rosa que temian l' esclat de sas riallas.

Al poch rato comparegueren acompanyats del capellá, d' un escolá gran y dos de petits, lo pare y lo padrí, y aquest prengué en sos brassos al fillol, posántseli al costat de la padrina ab l' atxa encesa; voltantlos los convidats y curiosos que havian entrat á présenciar la cerimonia.

Lo capellá obrí lo llibre y comensá á llegir tan depressa que semblava anar á preu fet; posá l' estola damunt la cara del infant, fentlo passejar amunt y avall, y trayentli al poch rato, la feu besar als padrins que ab molts treballs feyan lo sério acosat per las pullas dels que 'ls rodejavan.

Vingué desseguida l' acte de tirar l' aygua al cap de la criatura, escoltant lo pare ab tota atenció si lo fill plorava, senyal evident, segons las donas, de llarga vida, y efectivament, al sentir lo nascut l' humitat del líquit, esclatá en un plor que fou gratament escoltat per tots.

Ja feta cristiana la criatura, la prengué en sos brassos

la llevadora, que va ser la primera en dar la enhorabona al pare y padrins, mentres l'arreglava pera tornar á casa.

En Titó y son pare y sa sogra, no 's treyan als convidats de sobre, que 'ls amohinavan á cópia de felicitacions, essent sens dupte per ells un dels moments més desagradables, á causa d'aquell avalot contínuo. Y no eran víctimas solsament dels convidats, sinó que 'ls perseguian los escolans y 'ls pobres demanantlos propina y caritat á que no podian atendre, perque hauria sigut necessaria la bossa d'en Xifré pera deixar contenta á tanta gent.

Sortiren com pogueren del pas, y donaren la senyal de marxa, qu'emprengueren ab igual orde que á la vinguda,

Al sortir al carrer la comitiva se mogué un escándol difícil de descriure.

Un centenar de criaturas, petites y grans, la saludá als crits de

Senyor compare,
una butifarra;
senyor padrí,
un porró de ví...

y 'ls seguí fins á la casa, cullint los confits que de tant en tant los hi tiravan los de la colla, que imitant als xicots també cridavan darrera 'l pare y 'l padrí, que inutilment s'esclamaren, demanant per favor que callessen.

Los vehins pèls balcons y per las portas batxillejaven sobre si en Titó aixó y la Pepeta alló; que si 'l padrí feya ó deixava de fer la padrina; cosas totas que 's desferen com núvol d'estiu al sentir l'avalot dels xicots al girar la cantonada y dels convidats que seguian donant cops de puny als dos ó tres barrets que quedavan y tiravan grapats de confits á la quitxalla. Darrera anava la part séria del bateig, las donas, que per prudencia ellas ab ellas se deyan que tan escándol era un xich massa.

En Titó y son pare entraren á la escala, seguits dels demás homes, y al arriivar al pis no 'ls deixaren entrar, dihentlos que pujassen al terrat, puig la enhorabona ja la donarian un altre dia á la Pepeta, que, com sabian, no 's

trobava en estat de sentir aquell xibarri, qu'ells agraïen perquè era una verdadera prova de satisfacció.

—Bè, al menos guardans las americanas y sombreros, digué un quedantse en mànegas de camisa, que l'imitaren tots, deixant las prendas al pis, y enfilantse amunt, movent més brigit que may perquè quedavan en completa llibertat de ferho.

Al entrar al terrat no pogueren detenir son entussiasme.

Una gran taula voltada de banchs aparegué á sos ulls, coberta per unas estovallas blancas ab vias blavas, y plena de plats ab sos corresponents coberts de fusta, de duas grans porronas contenint vi de deu y de munts de llescas de pa.

Tot aixó sota un toldo fet ab dos ó tres llansols, que s'aguantavan en los pals de penjar la roba, pero disposat de manera que no podia caurer y tapava completament lo sol.

L'aplaus fou expontáneo y jamay cap conquistador siguié tan victorejat com ho foren en Titó y tots los de la casa en aquella ocasió; que demostraren que tenian enginy y bona disposició á falta de las rendas d'en Girona y d'en Salamanca.

Després de desahogarse tributant elogis als organisadors d'aquella sorpresa, cadescú llensá fora de son pit la veu que possehia, convertida en cançons que no s'acabavan perquè lo desitj de cantarne d'altras feya olvidar las primeras.

Las donas entraren al pis, gracias á que á pesar de sas eternas ganas d'enrahonar no ho feyan ab tant soroll com ells, puig coneixian més la necessitat d'ésser prudentas pera no perjudicar á la Pepeta.

Presentá la padrina á la mare 'l fill fet cristiá, y batejat ab lo mateix nom de son avi y son pare, aixó es, Francisco, que li valgué al moment ser nomenat per lo derivat *Paquito*.

Rebé las felicitacions de las amigas y conegudas que al ésser invitadas pera que pujassen al terrat, pretestaren totes que més preferian fer companyia á la partera, encara